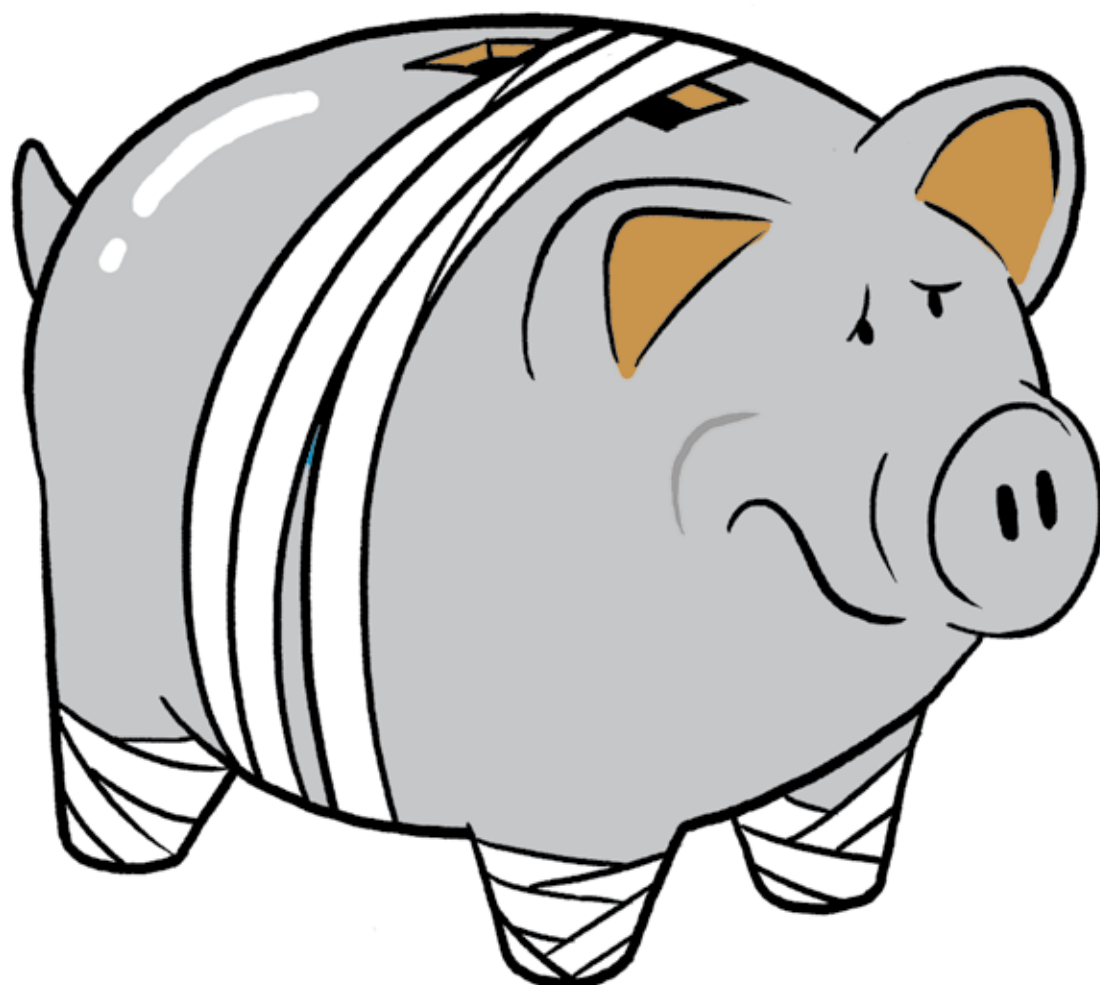

Ung og ufør

Levekår for unge uføre.

Innhold

Innledning	3
De viktigste funnene er:.....	3
Unge funksjonshemmedes forslag	4
Om undersøkelsen	5
Begreper	7
Inntekt som ung og ufør.....	8
Arbeidsavklaringspenger.....	8
Inntekt blant mottakere av arbeidsavklaringspenger.....	9
Uførepensjon	10
Inntekt blant mottakere av uførepensjon.....	11
Inntekts utvikling	12
Uførepensjon og lønnet arbeid.....	13
Andre stønader	13
Grunn og hjelpestønad.....	15
Bostøtte.....	15
Støtte fra familie og venner, eller sosial stønad.....	17
Levekår for unge uføre.....	19
Ekstraavgifter på grunn av funksjonshemning	19
Økonomiske vansker	20
Levekår sammenlignet med jevnaldrende	22
Opplevelse av å være trygdet.....	25
Et løft for unge uføre	27

Innledning

ANTALL UFORE under 30 år er økende. Vi i Unge funksjonshemmede ønsker å sette søkelys på levekårene til denne gruppen. Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom har som et av sine mål at alle skal gis mulighet for å komme i arbeid. Arbeidslinja står sterkt i det norske samfunnet, og utforming av tiltak har ofte som et overordnet mål at folk skal komme i lønnet arbeid. Hva da med de som ikke kan stå i eller ikke får lønnet arbeid?

Vi i Unge funksjonshemmede vet at for mange er ikke arbeid en mulighet. De må leve på uførepensjon resten av livet som følge av kronisk sykdom eller en funksjonshemning. Vi vil med denne rapporten finne ut mer om hvordan det er å være ung og uføretrygdet: Dette er et felt der det finnes lite kunnskap om i dag.

Undersøkelsen denne rapporten bygger på tar for seg hvordan unge opplever det å være ung og leve av uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger. Vi har sett på hvordan de opplever sin egen hverdag, økonomi, utfordringer de møter og hva de selv tenker kan bidra til å gjøre hverdagen enklere.

Bildet som tegner seg er sammensatt, og viser flere utfordringer som det burde være mulig å gjøre noe med.

DE VIKTIGSTE FUNNENE ER

- **Gjennomsnittlig månedsinntekt hos uføre i vårt utvalg var 10 000,- lavere enn gjennomsnittlig månedsinntekt i befolkningen for øvrig.**
- **Mange har behov for andre ytelser, som bostøtte, sosialstønad og økonomisk hjelp fra familie og venner ved siden av uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger.** Det innebærer at ytelsen ikke strekker til slik at man kan ha et normalt forbruk.
- **Mange av respondentene har store ekstraavgifter knyttet til sin funksjonshemming.** 42% av respondentene i undersøkelsen hadde ekstraavgifter knyttet til sin funksjonshemning utover det som går på egenandelskort 1 og 2. Ekstraavgiftene varierte fra 2 000,- kr i året til 100 000 kr.
- **Det er mange som får problemer ved en uforutsett utgift på 3 000,- kr.** Det er bare 41% som takler en slik utgift greit, for de øvrige blir det vanskelig. En uforutsett utgift på 10 000,- kr blir vanskelig for 90%. Hele 45% må ha hjelp av familie eller venner for å klare en slik utgift.
- **Mange av respondentene er bekymret for egen økonomi.** 30% av respondentene svarer at de ofte er bekymret for økonomien sin, mens hele 27% alltid er det.
- **Å være trygdet er skambelagt.** Det er 40% som sjelden eller aldri forteller andre at de er trygdet. 47% forteller det av og til. Bare 13% er helt åpne om at de mottar trygd.

UNGE FUNKSJONSHEMMEDES FORSLAG

- Tillegget for unge uføre bør få et betydelig løft slik at man sikres en inntekt som gir rom for et normalt forbruk uten å være avhengig av supplerende stønader.
- Øke innslagspunktet for bostøtte for personer som mottar Ung ufør.
- Personer som får arbeidsavklaringspenger med ung ufør tillegg må få samme inntektsgrense på bostøtten som de som har ung ufør tillegg på uførepensjonen.
- Ekstrautgifter knyttet til sykdom og funksjonshemming må kompenseres fullt ut gjennom tilskuddsordninger.
- Myndighetene ved NAV må sikre bedre samsvar mellom trygd og arbeidsavklaringspenger og andre supplerende stønader.
- Myndighetene ved NAV må sikre at personer som mottar arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd får tilstrekkelig informasjon om stønader som grunnstønad, hjelpestønad og bostøtte.
- Gi god og forståelig informasjon til unge som får innvilget uførepensjon, om rettigheter og plikter knyttet til det å kombinere arbeid og uførepensjon.

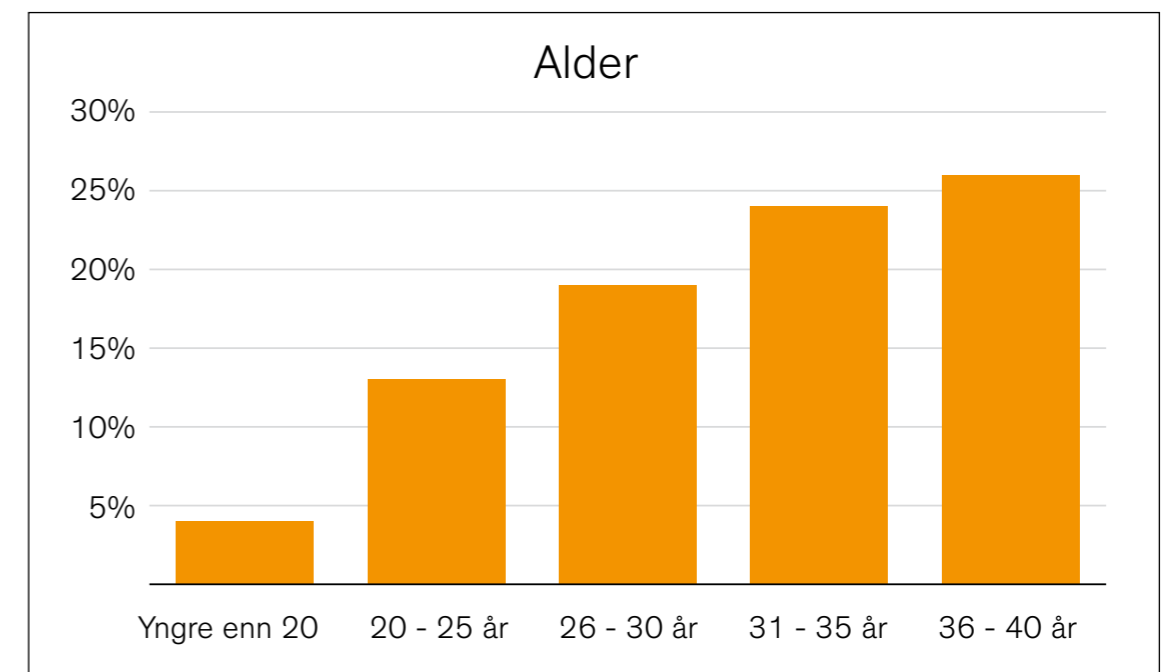
Om undersøkelsen

DENNE RAPPORTEN er resultat av et prosjekt som er finansiert av Extrastiftelsen. I prosjektet har vi gjennomført en spørreundersøkelse på nett, og dybdeintervjuet unge som mottar trygd. I tillegg har vi studert mediedebatten, lest litteratur og forskningsrapporter for å belyse hvordan unge uføre har det.

Deltakerne i undersøkelsen er rekruttert via våre medlemsorganisasjoner, nettverk og sosiale medier. De deltok i dybdeintervju eller spørreundersøkelse.

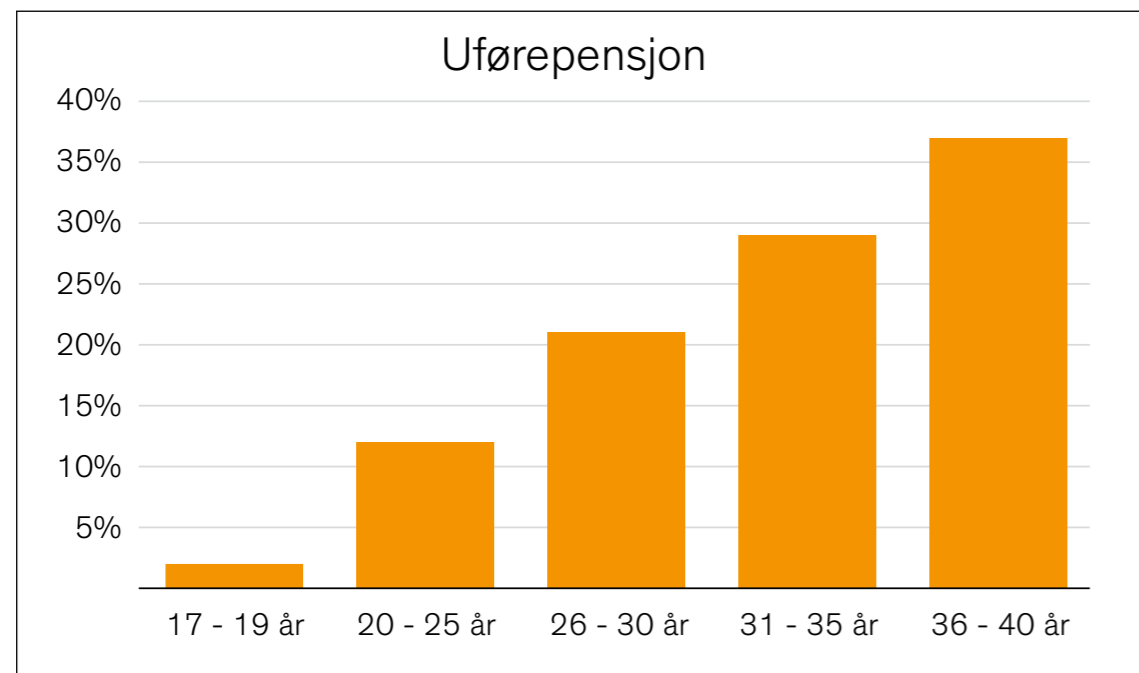
Dybdeintervjuene fant sted flere steder i landet for å få en geografisk spredning på informantene. Vi intervjuet 5 kvinner og menn. De bidrar med sitater, samt at de har satt fokus på viktige problemstillinger som har blitt ytterligere belyst gjennom litteraturstudier, informasjonsinnhenting (fra NAV, direktoratet, studie institusjoner oa.) og i spørreundersøkelsen.

Spørreundersøkelsen ble utarbeidet i SurveyMonkey. Vi sendte ut invitasjon til alle våre medlemsorganisasjoner samt la ut informasjon på nettsiden vår og spredde lenke til undersøkelsen på facebook via nettverk og ulike forum hvor vi antok det var medlemmer i vår målgruppe. Til sammen fikk vi inn 458 svar. Av de som svarte på undersøkelsen var 77% kvinner og 23% menn. Dette gir oss en skjevfordeling i materialet, som er større enn i uførepopulasjonen under 40år. I tall fra nav.no er det 63% kvinner og 37% menn som mottar uførepensjon. Det er ingen tydelige kjønnsforskjeller i svarene, menn og kvinner svarer ganske likt.

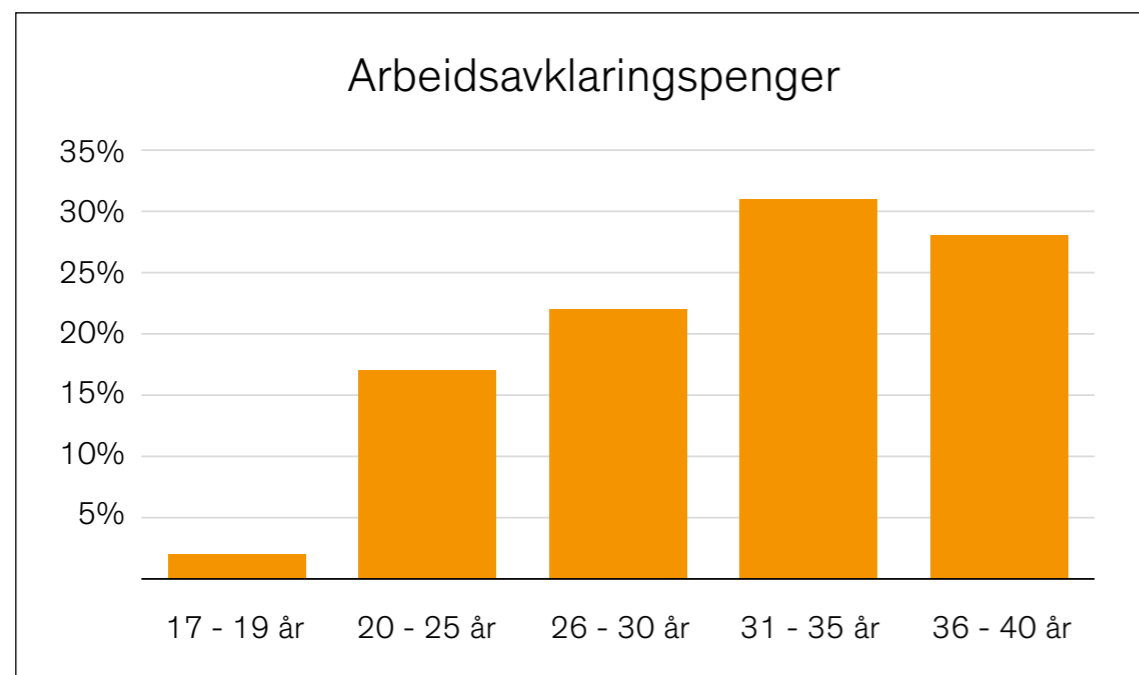

Figur 1: alder på de som har svart.

Det er 53% som mottar uførepensjon og 38% som mottar arbeidsavklaringspenger blant respondentene. I figur 2 og 3 kan man se hvordan dette fordeler seg i forhold til alder.

Figur 2: Uførepensjon fordelt på alder.

Figur 3: Arbeidsavklaringspenger fordelt på alder.

Vi har valgt å inkludere personer opp til 40 år i utvalget. Dette fordi uførepensjonen må sees i et livsløpsperspektiv, og det er viktig å se hvilke konsekvenser det har over tid at man blir ung ufør. Det som kan virke som greie økonomiske levekår sammenlignet med venner når man er 20 år, kan se ganske annerledes ut når man er 35 år sammenlignet med jevnaldrende. Dette gjelder også livskvalitet generelt. Det sosiale samspillet, og økonomisk handlerom forandrer seg fra 20 årene til 30 årene. I 30 årene har de aller fleste i samfunnet etablert seg i arbeidslivet, funnet bopel og stiftet familie. Da er de økonomiske kravene fra omgivelsene ganske annerledes, og en vil se sine levekår med andre øyne enn når man er 20 år.

Fordi det tar lang tid før man får innvilget uførepensjon, gjennomsnittlig 7 år, har vi valgt å inkludere personer som går på arbeidsavklaringspenger i undersøkelsen.

Mange unge bruker lang tid på å få en avklaring i forhold til om de kan jobbe, eller om de må søke uførepensjon. Dette gjør at denne gruppen mottar noe som er tenkt som en midlertidig ytelse lenge, og at den for enkelte kan sidestilles med uførepensjonen. Avklaringsperioden blir brukt til utdanning, arbeidstrening og i enkelte tilfeller til «ingenting»

Vi vil rette en stor takk til alle som har bidratt med informasjon i prosjektet, og en særlig takk til informantene som åpnet seg og delte verdifullt informasjon med oss.

BEGREPER

Vi definerer unge uføre til å være personer under 40 år som står helt eller delvis utenfor arbeidsmarkedet på grunn av en funksjonshemning eller kronisk sykdom. Rapporten omhandler uførepensjonister og mottakere av arbeidsavklaringspenger i undersøkelsen, derfor bruker vi trygdet som samlebetegnelse når vi snakker om begge ytelsene. Når vi snakker om en av dem bruker vi uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger.

De som har bidratt i undersøkelsen har hatt ulike diagnoser, noen har sett på seg selv som kronisk syke, andre som funksjonshemmede. Vi har valgt å bruke funksjonshemmede på alle, som en fellesbetegnelse på personer som mottar arbeidsavklaringspenger eller uførepensjon.

I rapporten omtales de som har svart på spørreundersøkelsen som respondenter, og de som har blitt intervjuet som informanter.

Grunnbeløpet i folketrygden brukes til beregninger når størrelsen på ytelser utmåles. Størrelsen på dette justeres hvert år. Det er vanlig å bruke G som betegnelse når man omtaler grunnbeløpet. For eksempel så er minstesatsen på arbeidsavklaringspenger 2,4G. Det betyr at man ganger grunnbeløpet med 2,4 for å regne ut den årlige satsen for denne ytelsen.

Inntekt som ung og ufør

MEDIA hevdes det at det er lønnsomt å leve på trygd, og i offentlige utredninger og proposisjoner påpekes det at det er viktig at det ikke blir attraktivt å velge uførepensjon. En nærmere analyse av vårt materiale viser at gjennomsnittlig månedslønn hos trygdede er 10 000,- lavere enn gjennomsnittlig månedsinntekt i befolkningen for øvrig. En grov beregning gir en gjennomsnittlig månedlig inntekt på 15 525,-kr blant trygdede i vårt utvalg. Gjennomsnittlig månedslønn eksklusive overtidsgodtgjørelse for alle ansatte utgjorde 39 600 kroner per 3. kvartal 2012 ifølge SSB. I statsbudsjettet for 2011 skriver Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå at skatte- og avgiftsnivået ligger på 38 prosent i gjennomsnitt, men at det varierer avhengig av inntekt. Dette vil gi en gjennomsnittlig utbetaling på 24 552,- etter skatt.

ARBEIDSAVKLARINGSPENGER

Arbeidsavklaringspenger har som formål å: «sikre inntekt for medlemmer mens de får aktiv behandling, deltar på et arbeidsrettet tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid.»¹ Ordningen er relativt ny, og ble innført i 2010 hvor den erstattet ordningene yrkesrettet attføring, rehabiliteringspenger og midlertidig uførestønad.

Som hovedregel skal man bare kunne gå på arbeidsavklaringspenger i 4 år. I løpet av den tiden skal man ha fått den bistanden man trenger slik at man kan gå videre. Enten ut i deltids- eller heltidsjobb eller til studier uten støtte. Hvis det er avklart at man ikke er i stand til å arbeide fulltid, kan en søke om gradert uførepensjon. Hvis det er avklart at man ikke er i stand til å ha lønnet arbeid, kan en søke om 100% uførepensjon.

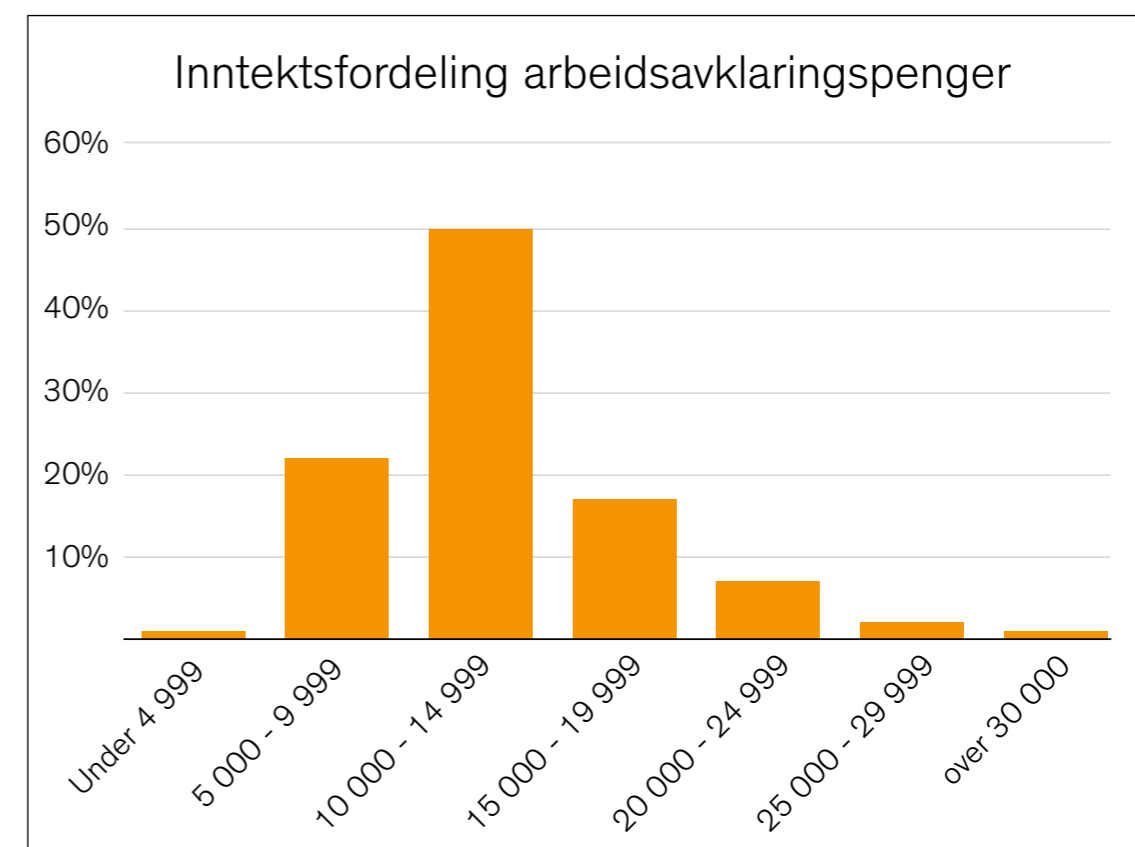
Størrelsen på ytelsen man mottar på arbeidsavklaringspenger regnes ut fra tidligere inntekt. Arbeidsavklaringspengene utgjør som oftest 66 prosent av tidligere inntektsgrunnlag. Størrelsen på arbeidsavklaringspengene avhenger blant annet av tidligere inntekt, om du forsørger barn, om du får andre folketrygdytelser, om arbeidsevnen din ble nedsatt med minst halvparten før du fylte 26 år og yrkesskade eller yrkessykdom. For de som ikke har vært i lønnet arbeid før man søker om arbeidsavklaringspenger får man en minsteytelse som tilsvarer 2G. Ung ufør- tillegg kan også gis på arbeidsavklaringspenger fra man er fylt 20 år. Da må kravet settes frem før fylte 36 år. Minsteytelsen heves da fra 2G til 2,44G.

Det finnes en rekke tiltak man kan gå på mens man mottar arbeidsavklaringspenger, som skal kvalifisere til arbeid. Personer som er under 26 år kan som hovedregel ikke ha utdanning som tiltak, men kan få arbeidstrening eller kurs i regi av NAV eller tiltaksarrangører. Mens man deltar i tiltak kan man få tilleggsstønader for å kompensere for bestemte utgifter en har i forbindelse med gjennomføringen av et arbeidsrettet tiltak.

¹ Folketrygdloven Kapittel 11. Arbeidsavklaringspenger og tilleggsstønader.

INNTÉKT BLANT MOTTAKERE AV ARBEIDSAVKLARINGSPENGER

Mange unge går lenge før de blir avklart. En av mine informanter har mottatt yrkesrettet attføring, og nå arbeidsavklaringspenger i til sammen 16 år. I praksis betyr dette at vedkommende har mottatt stønad i den tiden andre etablerer seg i arbeidslivet, boligmarkedet og stifter familie. Det som er tenkt som en midlertidig stønad, blir til en ytelse over lang tid. Dette har konsekvenser for levekår og muligheter for etablering og deltakelse i samfunnet. Vi mener at det er viktig å ha med personer på arbeidsavklaringspenger for å få hele bildet av unge uføres levekår.

Figur 4: Inntektsfordeling for de som mottar arbeidsavklaringspenger.

Arbeidsavklaringspenger er tenkt å være en midlertidig ytelse, mens man kvalifiserer seg til egnet arbeid. Det er derfor ikke unaturlig at ytelsen er lavere enn uførepensjon som er en varig ytelse. For de som mottar arbeidsavklaringspenger over lang tid, er det likevel en utfordring at ytelsen er lav, fordi det blir den eneste inntektskilden i mange år. Arbeidsavklaringspenger gir ikke rett til honnørrabatter eller, økt inntektsgrense på bostøtten.

En viktig årsak til at inntekten er lavere kan være at kun 13%, mottar lønn ved siden av arbeidsavklaringspenger. Det er også færre som mottar grunn- og/eller hjelpestønad enn i gruppen som mottar uførepensjon. Dette kommer vi tilbake til når vi analyserer hvilke ytelser respondentene mottar i tillegg til arbeidsavklaringspenger eller uførepensjon.

UFØREPENSJON

Uførepensjon er en ytelse som gis til personer som helt eller delvis er ute av stand til å jobbe som følge av «skade, sykdom eller lyte». I kapittel 12 i Folketrygdloven kan man lese at «Uførepensjonsordningen skal sikre inntekt til personer som av helsemessige årsaker ikke kan skaffe seg inntekt ved eget arbeid.»

Uførepensjon kan innvilges fra man er 18 år gammel. Før man kan få innvilget uførepensjon er det et krav at vedkommende «har gjennomgått hensiktsmessig behandling» og uførepensjon kan bare gis dersom vedkommende «har gjennomført eller har forsøkt å gjennomføre individuelle og hensiktsmessige arbeidsrettede tiltak uten at inntektsevnen er bedret»². Kravet til gjennomføring av arbeidsrettede tiltak er strengt. Det er som regel behov for å avklare hvor stor restarbeidsevne man har. Bare hvis det er åpenbart at arbeidsrettede tiltak ikke vil føre til bedring av arbeidsevnen, kan det gjøres unntak fra kravet.

Det betyr at den som får innvilget uførepensjon i svært ung alder har et så stort funksjonstap at han ikke er i stand til å jobbe, og at utsikten til at personen skal kunne komme i arbeid er minimale, selv med nødvendig kvalifisering.

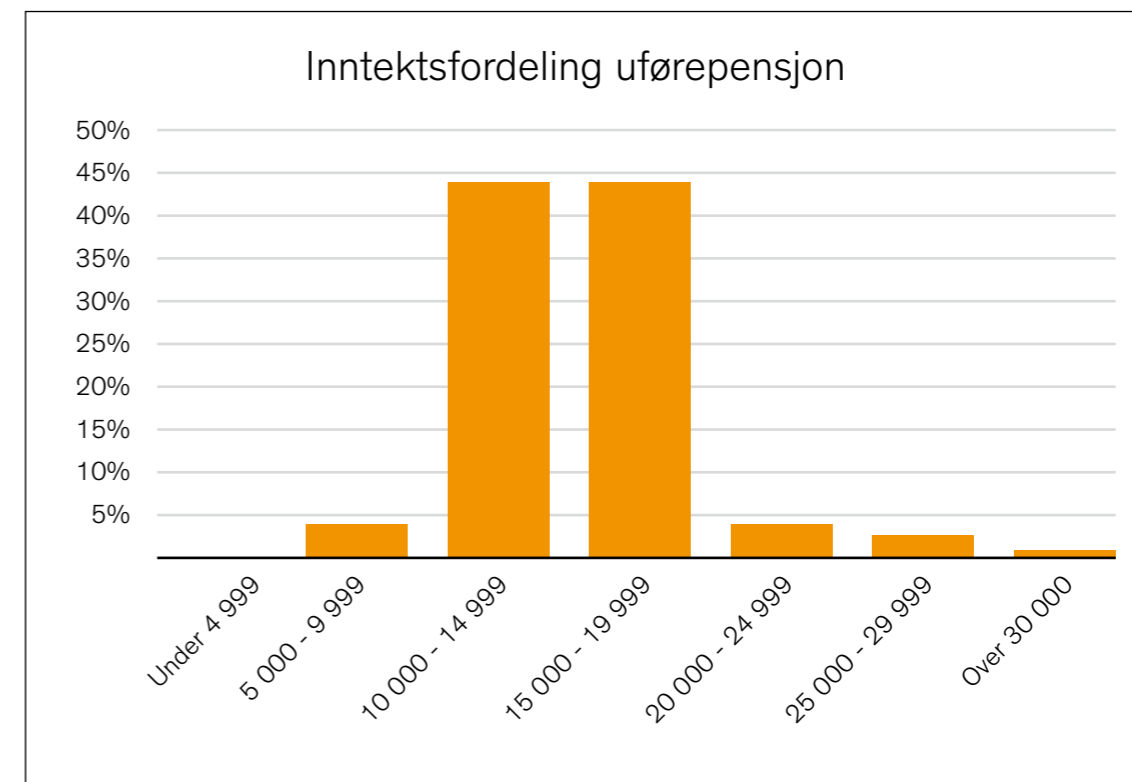
Uførepensjon kan graderes, og kombineres med arbeid. Uføregrad fastsettes etter i hvor stor grad evnen til inntektsgivende arbeid er nedsatt. For å få innvilget uførepensjon må en være minst 50% ufør. Hvis man allerede har fått innvilget uførepensjon, 50% eller mer, er det mulig å gradere uførepensjonen ned, som følge av økt arbeidsinnsats, helt ned til 20% uføregrad. Denne muligheten kalles for frysing av uførepensjonen, eller «hvilende rett til uførepensjon». Muligheten for å gradere uføregraden i tråd med dagens regler er tidsbegrenset. Det skal bli enklere å kombinere arbeid og uførepensjon når den nye uføretrygdordningen trer i kraft etter 2015. Dette kommer vi nærmere tilbake til i kapittel 6.

Hvor mye man får utbetalt i uførepensjon beregnes ut ifra tidligere pensjonsgivende inntekt. Har man blitt ufør før fylte 26 år kan man få et spesielt ung ufør-tillegg, som utgjør 4,5 G. Hvis man har jobbet mer enn 50% stilling tidligere kan man søke om ung ufør-tillegget frem til man er fylt 36 år. Hvis man har jobbet mindre enn 50%, er det ingen frist for å søke om ung ufør-tillegg. Vilklårene for å få ung ufør-tillegg er at man har en alvorlig og varig sykdom som førte til arbeidsuførhet før man fylte 26 år. I rundskrivet til NAV er det en ikke-uttømmende liste over diagnoser. Det kreves klar dokumentasjon på at vilklårene er oppfylt. Det er ingen automatikk i at man får ung uføre tillegg selv om man framstiller kravet om uførepensjon før fylte 26 år, men NAV har plikt til å vurdere om vilklårene er oppfylt.

² Folketrygdloven Kapittel 12. Uførepensjon.

INNTekt BLANT MOTTAKERE AV UFØREPENSJON

Det er 229 personer som mottar uførepensjon i utvalget. I figur 5 kan man se hvilken inntekt disse har.

Figur 5: Inntekt for de som mottar uførepensjon.

Når man får innvilget uførepensjon, får man en grunnpensjon, som i juli 2013 utgjør 7 104. Hvis man har vært i lønnet arbeid før man søker om uførepensjon beregnes det en tilleggspensjon ut fra tidligere inntekt. Enkelte har også tilleggspensjon fra forsikringsselskap eller tjenestepensjonsordning. Det er mulig å ha en kombinasjon av disse, for eksempel ung ufør tillegg og pensjon fra et forsikringsselskap.

Den største gruppen i utvalget er de som mottar ung ufør tillegg. Det er 51% som har ung ufør tillegg på trygden sin, inkludert de 2% som har ung ufør og pensjon fra forsikringsselskap. Det er hele 20% som ikke vet hvordan trygden er beregnet, noe som tyder på at de ikke har fått god nok informasjon om dette.

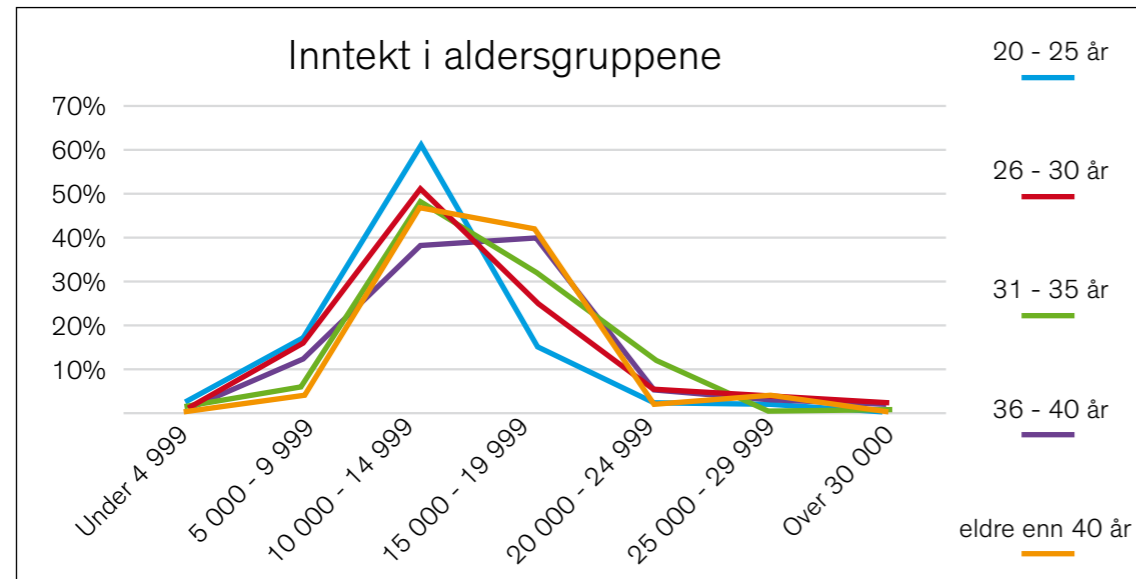
Ut fra sammensetningen av utvalget er inntektsfordelingen naturlig. Det er inntektskategoriene 10 000 – 14 999 og 15 000 – 19 999 som har den største populasjonen.

Uførepensjon er 7 104 kr,³ og uføre tillegg utgjør 10 443 kr pr måned. Til sammen blir dette 17 547 kr. Når man mottar uførepensjon får man automatisk lavere skatteprosent på inntekten sin. Litt avhengig av skatteprosent vil en da få utbetalt under 15 000,- kr i mnd.

³ Utbetaling pr 19.07.2013

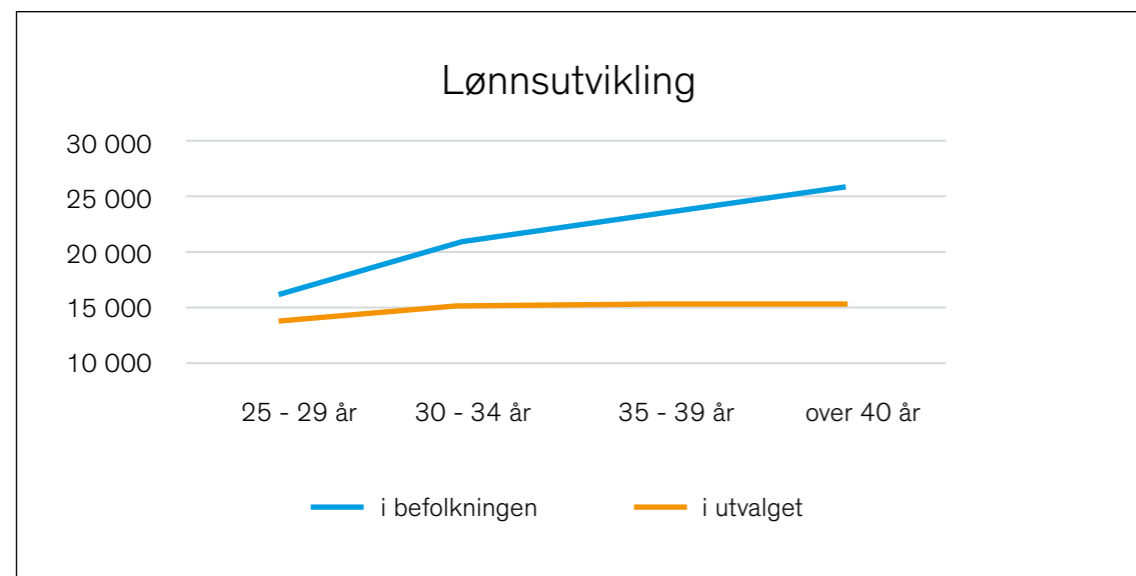
INNTEKTS UTVIKLING

I motsetning til hva som er normalt i befolkningen øker ikke inntekten med alder for uførepensjonister. Figur 6 viser den prosentvise fordeling av inntekt innad i de ulike kategoriene. Som man ser er det ikke som man skulle forvente en økning av gjennomsnittlig inntekt i tråd med økt alder.

Figur 6: Inntekt i de ulike aldersgruppene.

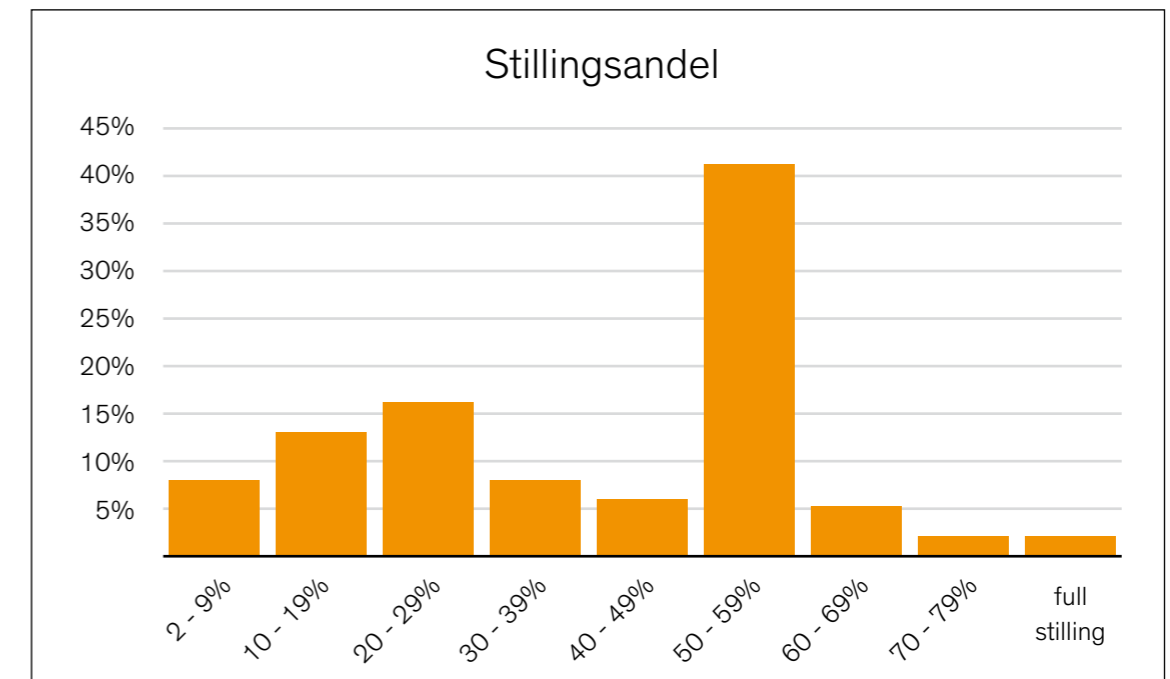
Tall fra SBSS viser at gjennomsnittslønnen stiger med alderen. I figur 7 kan man se en sammenligning av lønnsnivået i de ulike aldersgrupper med lønnsutviklingen hos befolkningen for øvrig. Som man ser stiger lønnsinntekt med alder, og gapet mellom uførepensjon og gjennomsnittlige lønnsnivå øker.

Figur 7: Lønnsutvikling i forhold til alder i befolkningen og i vårt utvalg.

UFØREPENSJON OG LØNNET ARBEID

I vårt utvalg er det 74 personer som kombinerer lønnet arbeid og uførepensjon. Det er 63 som har oppgitt stillingsprosent fra 5% til 100% (Figur 13). Det er to personer som jobber 100%. Disse jobber i en vernet bedrift og mottar en symbolsk lønn. Det er 41% som jobber i halv stilling. Til sammen er det 51% som jobber i mindre enn halv stilling, og kun 8% som jobber mer enn 50%. Dette er i samsvar med at man må være minst 50% arbeidsufør, for å få innvilget uførepensjon.

Figur 8: Stillingsandel for de med uførepensjon som kombinerer dette med lønnet arbeid.

Av de som mottar uførepensjon basert på tidligere arbeid er det 47% som jobber. I intervjuene kom det frem at det kan være utfordrende å forstå regelverk og rapporteringsrunder. Flere av informantene var usikre på hvor mye de kunne tjene og hva som ble regnet som inntekt.

Det kan synes som om en større prosentandel av de som har jobbet før, kombinerer jobb og trygd. Av de som har tilleggspensjon fra pensjonsordning i tillegg til uførepensjon basert på tidligere arbeid er det 58% som kombinerer arbeid og trygd.

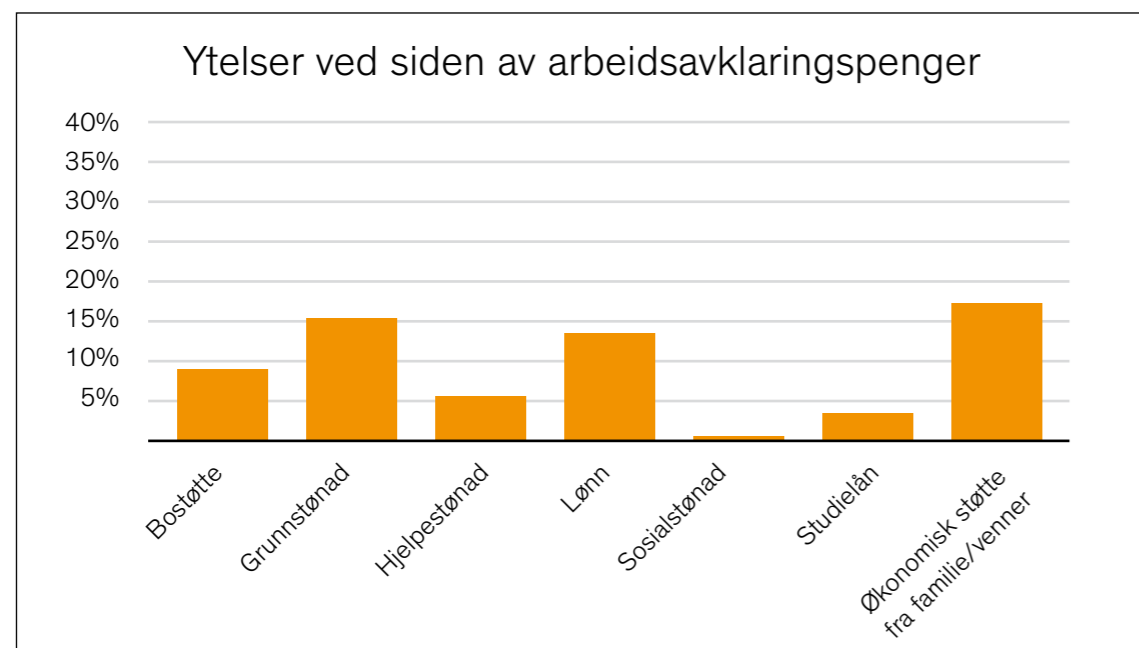
Det er kun 28% av de som er ung ufør som kombinerer arbeid og trygd. Det kan være indikasjoner på at det kan være enklere å beholde en plass i arbeidslivet hvis man først har vært innenfor, enn hvis man aldri kom inn. Fordelingen som viser seg i utvalget, kan være i overensstemmelse med dette. Det kan også være en indikasjon på at de som ikke var i arbeid før de fikk uførepensjon, har en funksjonshemming som gjør det umulig å være i lønnet arbeid.

ANDRE STØNADER

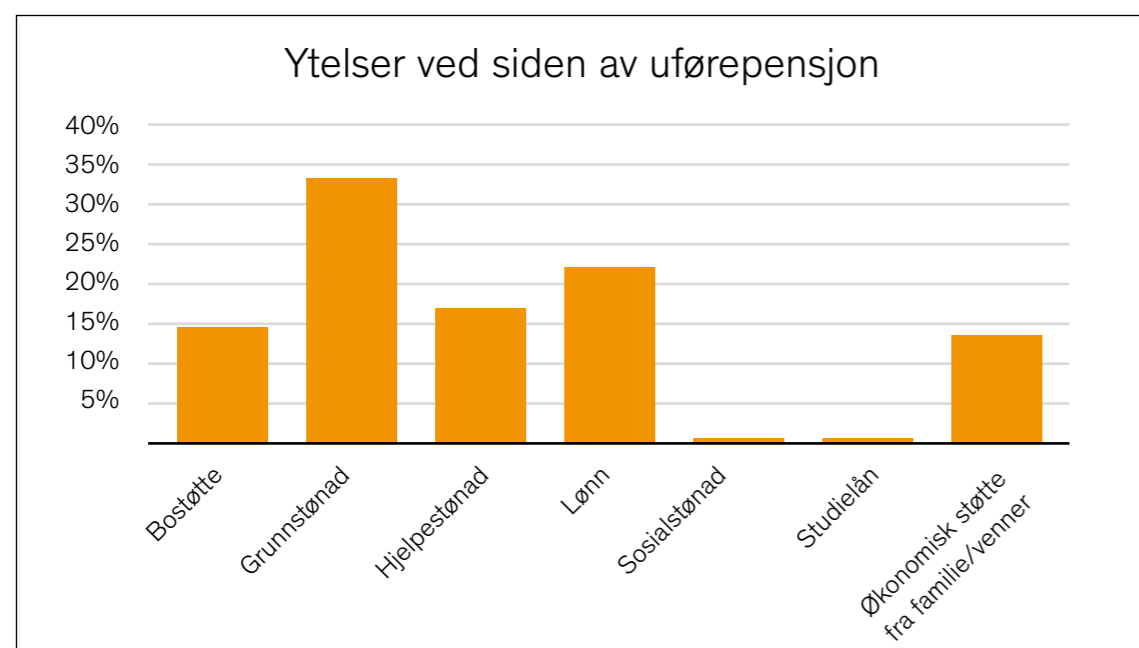
Vi har spurt om respondentene mottar bostøtte, grunnstønad, hjelpestønad, og eller sosialstønad. De ble også spurt om de trenger økonomisk støtte fra familie eller venner.

Det er hele 54% som ikke har andre inntektskilder ved siden av uførepensjonen sin. FFOs rapport «Utviklingen av funksjonshemmedes rettssituasjon⁴ de siste 10 år» viser at det er et underforbruk av rettigheter blant funksjonshemmede. Våre funn er i samsvar med dette.

Det er 53% som har arbeidsavklaringspenger som ikke har andre inntektskilder ved siden av. I denne gruppen er det gjennomgående færre som har de ulike ytelsene. 15% har grunnstønad, 5% har hjelpestønad, og 9% mottar bostøtte. Det er også færre som har lønnsinn-

Figur 9: Ytelser ved siden av arbeidsavklaringspenger.

Figur 10: Ytelser ved siden av uførepensjon.

⁴ av Else Leona McClimans.

tekt, kun 13%. Det er en større andel som er avhengig av økonomisk støtte fra familie og venner enn blant de som har uførepensjon. Hele 17% må ha hjelp for å klare økonomien. Dette ser man i figur 9.

56% har en eller flere inntektskilder ved siden av uførepensjonen. I figur 14 kan vi se hvordan dette fordeler seg.

GRUNN OG HJELPESTØNAD

Det er flest som mottar grunnstønad, 33% får denne ytelsen. Hjelpestønad er det 17% som får. Grunn – og hjelpestønad er knyttet til ekstrakostnader på grunn av funksjonshemming og ytes uansett inntekt. I Folketrygdloven 6-1 heter det at: «Formålet med stønad etter dette kapitlet er å gi økonomisk kompensasjon til medlemmer for visse ekstrautgifter og for særskilt tilsyn eller pleie på grunn av varig sykdom, skade eller lyte». Kvalifiserer man til ytelsen, får du støtte uavhengig av hvilken inntekt du har.

Noe av forklaringen på forskjellen på inntekt hos de som mottar uførepensjon og de som mottar arbeidsavklaringspenger gis når man sammenligner figur 9 og 10. Det er flere som mottar uførepensjon som også mottar andre ytelser. Totalsummen i inntekt blir da større.

Det kan være to forklaringsmodeller på hvorfor det er prosentvis flere med uførepensjon som mottar grunn og hjelpestønadene enn blant de som mottar arbeidsavklaringspenger. Det kan være flere som faktisk har krav på disse ytelsene blant de som har uførepensjon, fordi funksjonshemmingen er større. Like sannsynlig er at det er færre som mottar arbeidsavklaringspenger faktisk vet at det kan ha krav på grunn og/eller hjelpestønad og at de derfor ikke har søkt om denne ytelsen.

BOSTØTTE

Det er få som får den behovsprøvde ytelsen bostøtte. Kun 15% mottar denne ytelsen. Bostøtte skal bidra til å redusere boligutgiftene for husstander med lav inntekt. Husbanken og kommunen samarbeider om bostøtteordningen, og det er kommunen som har all kontakt med søkere. Bostøtte er en økonomisk behovsprøvd ytelse, og er knyttet både til inntekt og boligutgifter. Grensene både i forhold til inntekt og utgifter varierer etter hvor i landet du bor, og for en del av informantene er ikke bostøtten tilstrekkelig til at de kan klare å bo i egen bolig når de har uførepensjon:

«Jeg fikk omsorgsbolig etter at jeg ble syk. Men jeg hadde ikke økonomi til det. Og noen ganger er jeg så dårlig, og kan ikke lage mat, jeg bare ligger der... Derfor levte jeg tilbake boligen og bor sammen med min mor.»

Differansen i andel som mottar bostøtte blant de som har arbeidsavklaringspenger og uførepensjon kan ha sammenheng med innslagspunktet for ytelsen. Inntektsgrensen for personer som mottar Ung ufør er høyere enn for øvrige søkere av bostøtte. Den er også høyere for de som bor i en tilrettelagt bolig⁵. To personer med samme inntekt og utgifter, vil få ulik inntektsgrense, avhengig av hvilke stønad de mottar. Som man kan se eksempelet fra Oslo i tabell 1 er differansen 27 000,- mellom de som mottar uføretrygd med ung ufør, og de som ikke gjør dette.

⁵ <http://www.husbanken.no/bostotte/inntektsgrenser/>

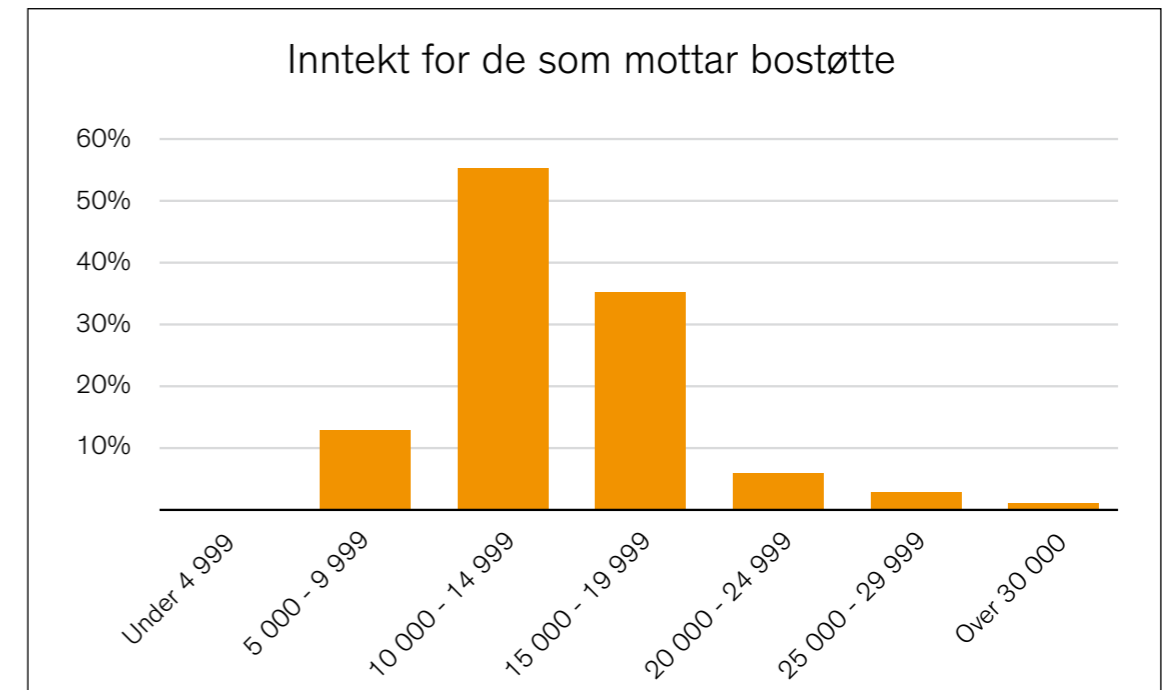
INNETKSTGRENSE FOR BOSTØTTE I OSLO 04.10.2013		
Husstander med 1 person	Inntektsgrense	Inntektsgrense Ung ufør
Vanlig bolig	kr 217 763,00	kr 245 000,00
Tilpasset bolig *	kr 222 000,00	kr 249 000,00
Kommunal utleiebolig **	kr 218 000,00	kr 245 575,00
Tilpasset kommunal utleiebolig	kr 223 000,00	kr 250 000,00

Tabell 1: Inntektsgrensen for bostøtte.

Dette slår uheldig ut for unge funksjonshemmede som mottar arbeidsavklaringspenger, men som har dyre boutgifter på grunn av funksjonshemming. En av informantene som mottok arbeidsavklaringspenger fortalte følgende:

«Jeg fikk utbetalt ca. 12 000 kr, og husleie og boliglån og sånt til meg er jo cirka 12 000 med strøm og sånt. Da måtte jeg bruke av sparepengene. For jeg hadde hørt med Nav om de hadde noen støtteordning, og da sa de at det kun var sosialen. Liksom hvis det var for lite. Og jeg fikk ikke bostøtte for at bostøtte beregnes utfra hva jeg får før skatt... jeg lurter veldig på hvem det er som får bostøtte. Hvor fattig man må være...»

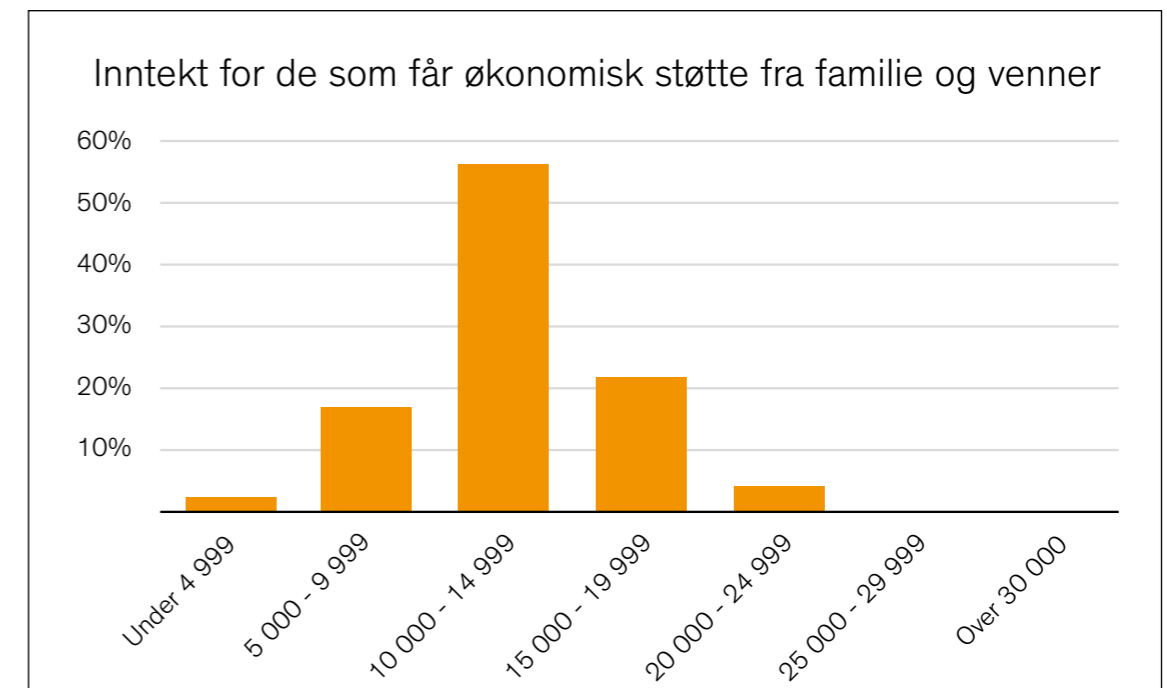
De som mottar bostøtte har relativ lav inntekt, selv om de mottar bostøtte. I figur 11 kan man se at 68% av alle (både de som har uførepensjon og arbeidsavklaringspenger) som mottar bostøtte har en inntekt under 15 000,-. Det er en som har inntekt under 5 000,-, men det kommer ikke fram i grafen. Enkelte har dyre boutgifter som følge av sin funksjonshemming, noe som forklarer at 10% av de som har en inntekt over 20 000,- mottar bostøtte.

Figur 11: Inntekt etter bostøtte.

STØTTE FRA FAMILIE OG VENNER, ELLER SOSIAL STØNAD

Det er 15% av de har uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger som er avhengig av økonomisk hjelp fra familie og venner for å klare utgiftene sine. I figur 12 kan man se inntektsfordelingen for denne gruppen. Det er 74% av disse som har en inntekt under 15 000.

Figur 12: Inntekt hos de som mottar økonomisk støtte fra familie og venner.

27% av de som mottar bostøtte, er i tillegg avhengig av å få økonomisk støtte fra familie og venner. Totalt er 14% av de som mottar uførepensjon avhengig av økonomisk støtte fra familie og venner enten fordi de ikke har andre stønader eller fordi disse ikke i tilstrekkelig grad kompenserer for merutgifter, noe som tyder det på at det er et misforhold i utformingen av uførepensjonen og andre ytelser. Tallet på de som mottar økonomisk støtte fra foreldre og venner kan være lavere enn det som er reelt. En av informantene fortalte:

«Vi spiste masse masse middag hjemme hos foreldrene mine, og det tror jeg de ikke la merke til egentlig, for det er jo vanlig, men jeg brukte jo ingenting på mat så vidt jeg vet. For det er sånn, jeg hadde ikke klart å leve på det jeg fikk i arbeidsavklaringspenger. Da hadde jeg måttet gå på sosiaen».

Man finner mestringsmekanismer for å greie en økonomisk hverdag, som egentlig er uoverkommelig.

Sosialstønad er økonomisk behovsprøv, og skal sikre at alle har nok midler til et forsvarlig livsopphold. Det skal være en midlertidig ytelse, men en ser at enkelte i vårt utvalg er helt avhengige av dette for å klare løpende utgifter, til tross for at de har fått innvilget uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger.

At så vidt mange har behov for andre ytelser, som bostøtte, sosialstønad og økonomisk hjelp fra familie og venner ved siden uførepensjon eller arbeidsavklaringspenger betyr at ytelsen ikke strekker til. De kan ikke ha et normalt forbruk. Det betyr også at mange er svært sårbare for små regelendringer i forhold til andre typer stønader og egenandeler. En liten oppgang i inntekt, eller justering i inntektsgrenser kan føre til at hele bostøtten faller bort, og at egenandeler for praktisk bistand i hverdagen øker. Handlingsrommet for den enkelte er svært lite.

Levekår for unge uføre

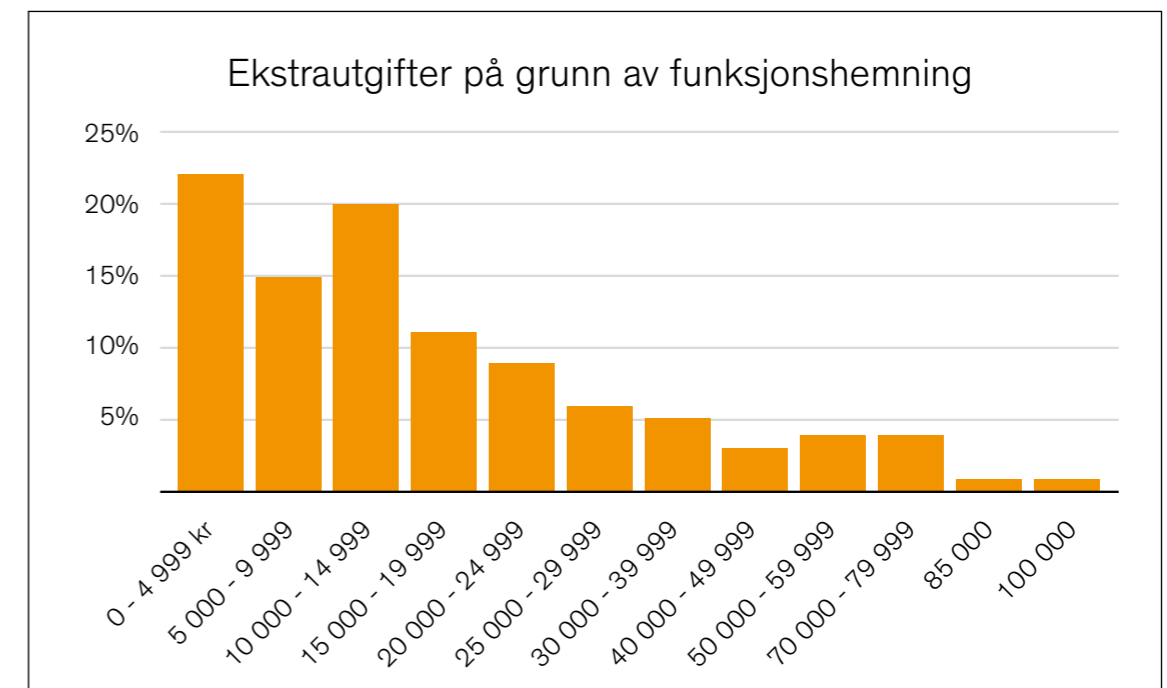
«Takk og lov har jeg en mann også, ellers hadde det aldri gått...»

For de som er enslige ligger utgiftsnivået tett opp til inntektene, så det er lite igjen til mat og fornøyelser. 59% svarer at de må velge bort aktiviteter på grunn av økonomi. «Vi pleier å gjøre det beste ut av det vi har.» som en informant sier. De har ikke råd til å reise på ferie for eksempel, så de drar og besøker venner fordi det er billig. For å klare løpende utgifter velger de bort ting som strengt tatt ikke er nødvendig for livets opphold, men som ville gitt økt livskvalitet.

EKSTRAUTGIFTER PÅ GRUNN AV FUNKSJONSHEMNING

Noen utgifter kan ikke velges bort. 42% av respondentene i undersøkelsen hadde ekstra-utgifter knyttet til sin funksjonshemning utover det som går på egenandelskort 1 og 2. De trekker fram utgifter knyttet til medisiner, medisinsk utstyr, behandling, ekstra slitasje på klær og sko, ekstra oppvarming, bilhold, transport (taxi), tannlege, reiser (i behandlingsøyemed), psykolog, praktisk bistand som snømåking og gressklipping, spesial kost og trening på grunn av funksjonshemning.

Ekstra-utgiftene varierte fra 2 000,- kr i året til 100 000 kr. I figur 13 kan man se hvordan ekstra-utgiftene som følge av funksjonshemning fordeler seg. Prosenten er regnet ut fra de som har oppgitt hvor mye de har i ekstra-utgifter.

Figur 13: Ekstra-utgifter på grunn av funksjonshemning.

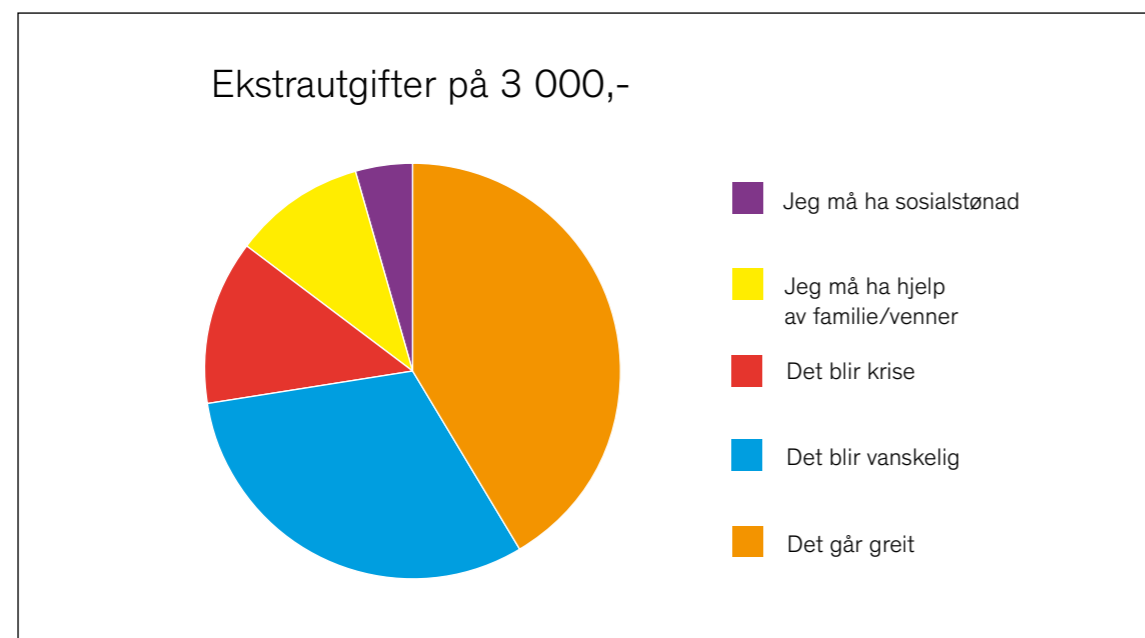
Det er 22% som har mindre enn 5 000,- i ekstrautgifter i året. Dette er den største gruppen. Den neststørste gruppen er på 20% og de har mellom 10 og 15 000 i ekstrautgifter. Hele 42% oppgir at de har over 15 000,- i ekstrautgifter pga funksjonshemming i året. Dette er store utgifter, spesielt for en gruppe som har en lav inntekt i utgangspunktet. De med de høyeste utgiftene oppgav at de var samboende/gift, brukte arv eller fikk hjelp fra familie og venner for å dekke utgiftene sine. Dette indikerer at det for andre i utvalget kan være nødvendig behandling, medisiner ol som de ikke kan ta pga dårlig økonomi.

ØKONOMISKE VANSKER

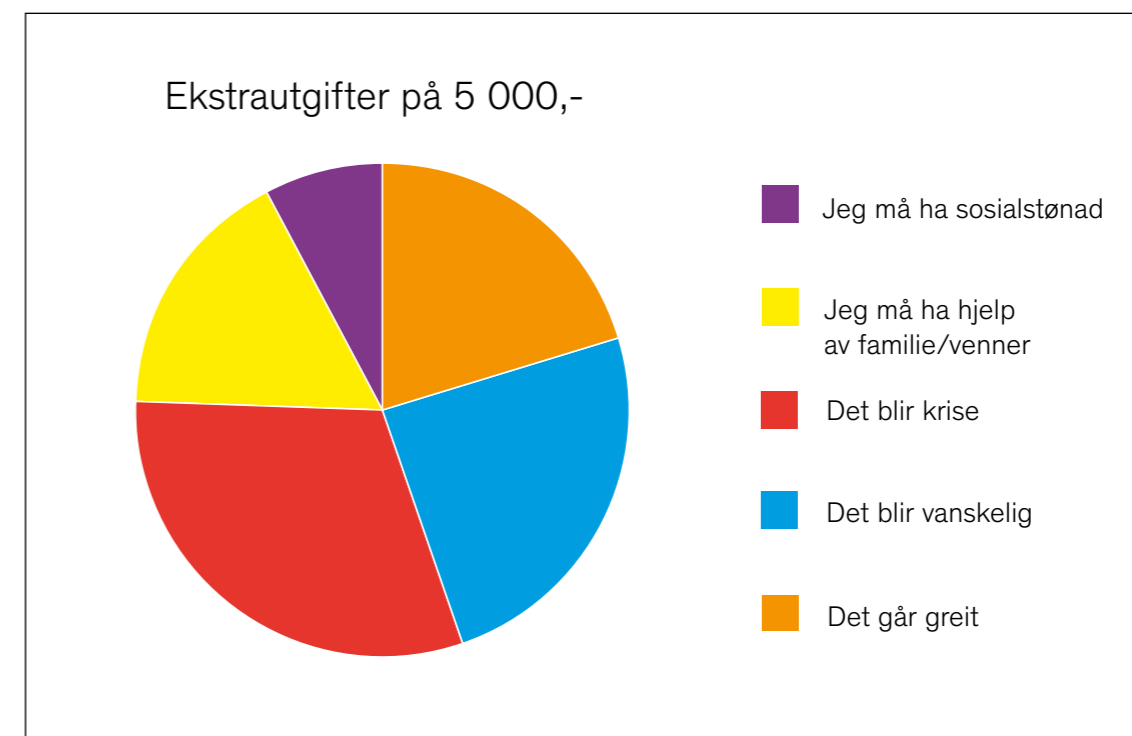
Det er mange som har problemer med å betale regningene sine. I spørreundersøkelsen har 17% ofte har problemer med å betale regningene sine, 31% har det av og til. 25% veldig sjelden, og det er kun 27% som aldri har problemer med å betale regningene sine.

«Sånn inntektsmessig er det jo ikke akkurat bra. Jeg får vel 12 000 utbetalt i måneden eller noe sånt. Og særlig de første månedene i året hvor jeg ikke har frikort. Da hender det at jeg går litt i minus. At jeg ikke har nok til alt som skal dekkes av regninger»

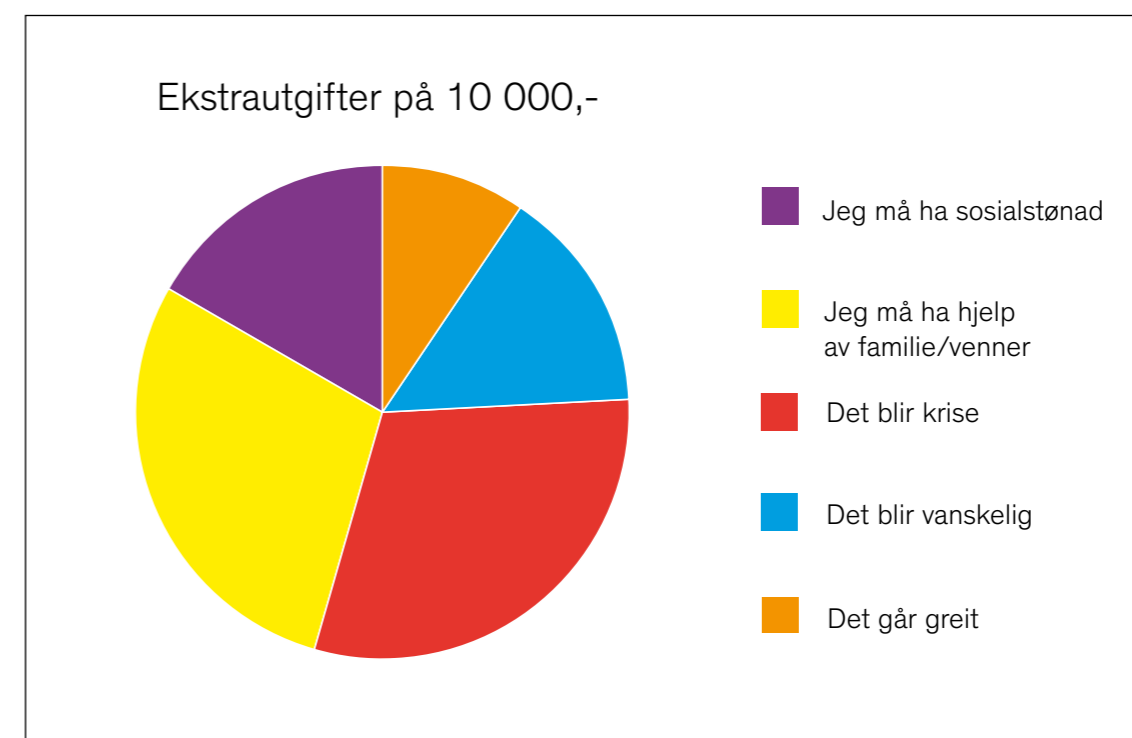
Unge uføre har en svært presset økonomi. Økonomien gir lite rom for å spare slik at man har en buffer hvis det skulle skje noe uforutsett. Sammenligner man disse svarene med befolkningen for øvrig er unge uføre svært sårbare. Figurene 14, 15 og 16 viser hvordan respondentene klarer uforutsette utgifter. Som man kan se så er det mange som får problemer allerede ved en uforutsett utgift på 3 000,- kr. Det er bare 41% som takler en slik utgift greit, for de øvrige blir det vanskelig. Det enda færre som klarer en utgift på 5 000,- kr, kun 20% klarer dette greit (Figur 15). En uforutsett utgift på 10 000,- kr blir vanskelig for 90%. Hele 45% må ha hjelp av familie eller venner for å klare en slik utgift, som man kan se av figur 16.

Figur 14: Ekstrautgift på 3 000,- kr.

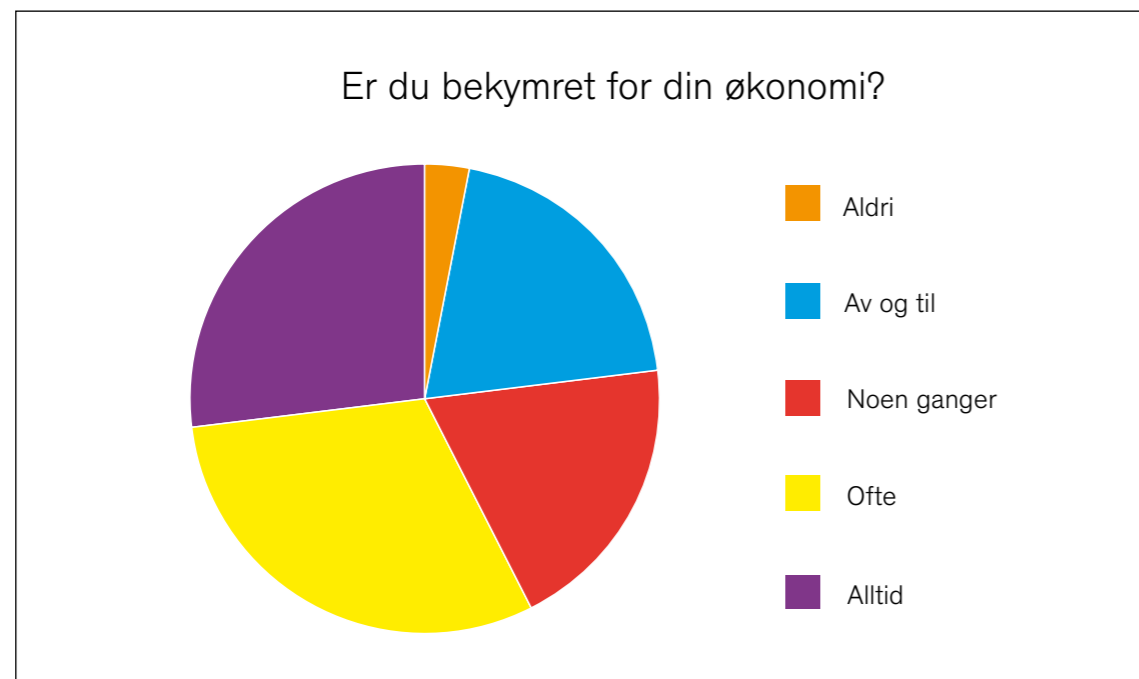

Figur 15: Ekstrautgift på 5 000,- kr.

Figur 16: Ekstrautgift på 10 000,- kr.

Dette er derfor ikke rart at over halvparten av respondentene er bekymret for sin økonomi. 30% svarer at de ofte er bekymret for økonomien sin, mens hele 27% alltid er det. Kun 3% bekymrer seg aldri for økonomien sin (se i figur 17.) Det er 84% av de som har deltatt i undersøkelsen som ikke opplever at de har økonomisk frihet. Noe som ikke er så rart gitt de økonomiske rammebetingelsene.

Figur 17: Bekymringer for økonomien.

LEVEKÅR SAMMENLIGNET MED JEVDALDRENDE

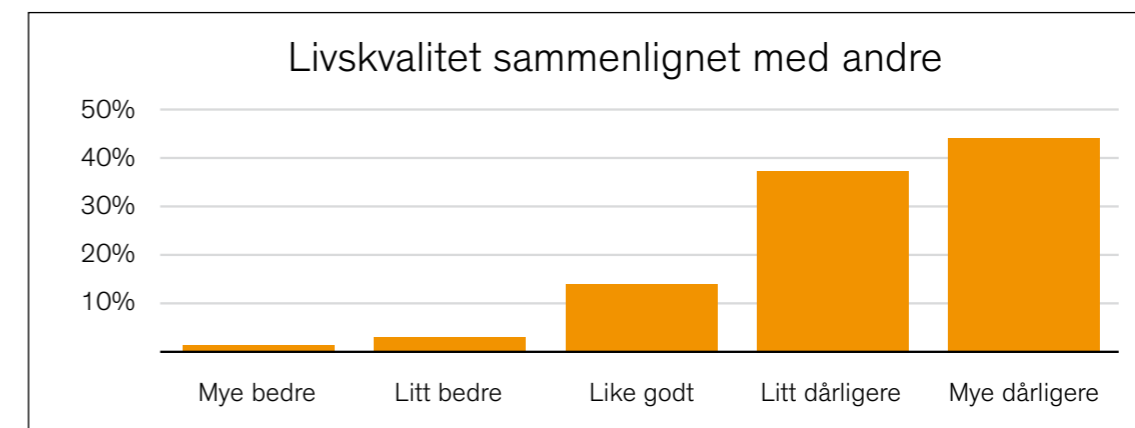
«Nå har jeg ikke noen fritidsaktiviteter heller, fordi jeg ikke har noen særlige penger til det - det er litt sånn: skal jeg betale strømregningen eller skal jeg ha busskort denne måneden. Skal jeg la være å kjøpe dopapir, eller kun kjøpe spagetti denne måneden. Å gå på kino blir det ikke rom for.»

Det er en rekke faktorer som spiller inn når man skal vurdere levekårene sine. Et viktig grunnleggende element er tilstrekkelig økonomi. God økonomi alene, gir ikke nødvendigvis god livskvalitet, men økonomi setter noen rammer for hva man kan gjøre, hvordan man kan bo, og hvilke ting man kan unne seg. Dette slår spesielt hardt ut hvis man er i en annerledes økonomisk situasjon enn sine jevnaldrende eller venner.

«Vi har ikke like god råd som resten av vennene mine. Det har vi ikke. Vi har ikke råd til å dra... stikke avsted til en storbyferie hvis vi finner ut at vi vil det en måned, eller dra til Syden. Det har vi ikke råd til. Men vi er jo heldige som har familiehytten. Så ferie får vi. Men vi har ikke like stort slingsringsmann som resten av dem på min alder.»

Sammenlignet med sine jevnaldrende så mener 63% at deres økonomi er mye dårligere enn andres. 27% synes den er litt dårligere. Kun 7% opplever at de har lik økonomi med sine jevnaldrende, 1% synes den er litt bedre og 1% mye bedre. De som opplever at økonomien er mye bedre enn sine jevnaldrende er alle under 25 år. Dette resultatet kan sees i sammenheng med inntektsfordelingen i de ulike aldersgruppene. Sammenligner man seg med jevnaldrende i utdanningssituasjon eller i starten av en jobbkarrieren, så kan inntekten være grei. Når man blir eldre og sammenligner seg med jevnaldrende som er etablert med jobb, familie og bolig, så virker samme inntekt lav.

Det at flestparten av de som har deltatt i undersøkelsen opplever at de har dårligere økonomi enn sine jevnaldrende kommer også til syne i at de opplever å ha dårligere livskvalitet enn sine jevnaldrende. Av figur 18 kan man lese at det er 82% som synes at livskvaliteten deres er dårligere enn sine jevnaldrende.

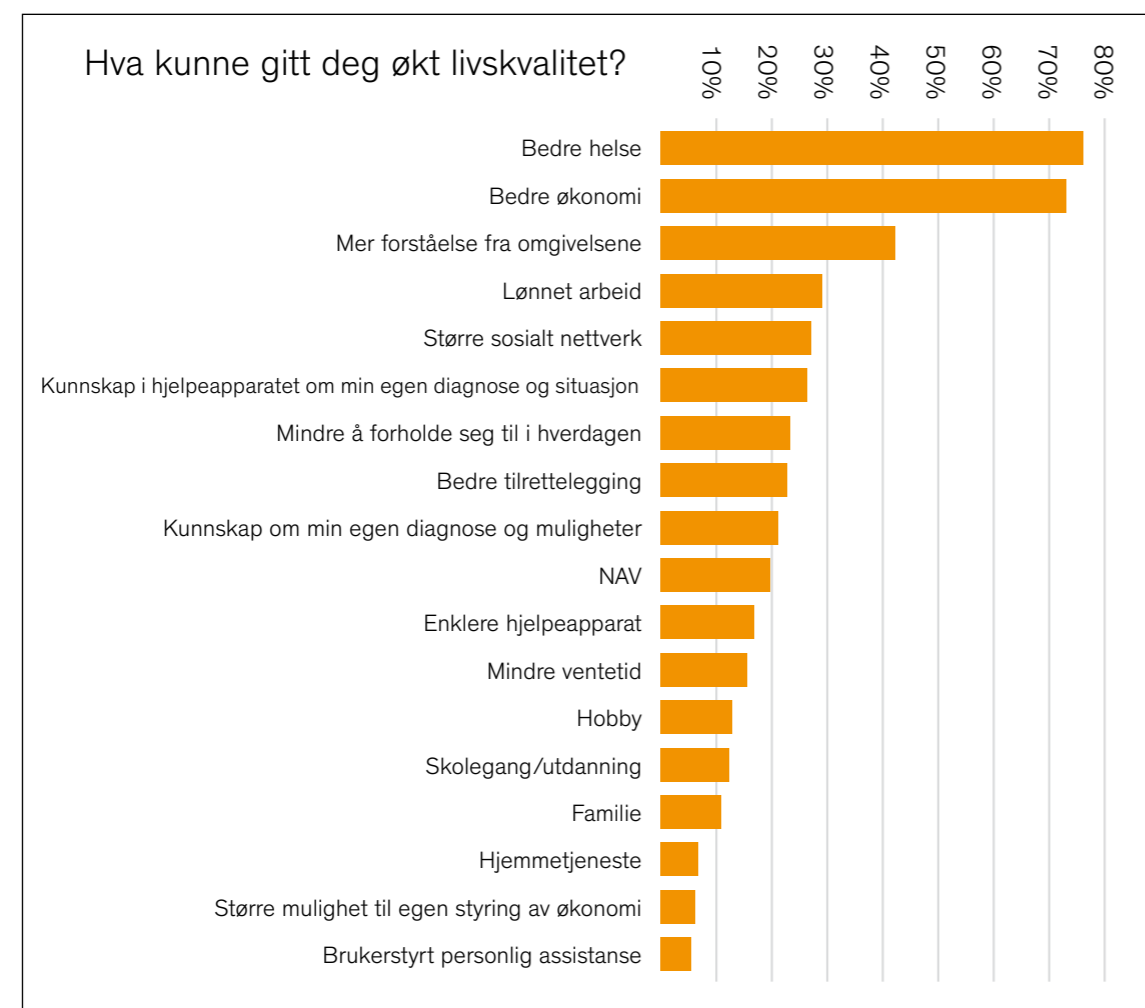

Figur 18: Livskvalitet sammenlignet med jevnaldrende.

En grunnleggende årsak til at mange opplever å ha dårlig livskvalitet, er at de har dårlig helse. Hele 78% mener at bedre helse kunne bidra til bedre livskvalitet (se figur 19). Dette kommer også fram når de blir spurt om aktivitet og deltakelse. Det er 96% som svarer at helse hindrer deltakelse i aktivitet. Dårlig helse og nedsatt funksjon, fører med seg en del tilretteleggingsbehov. Det kan være vanskelig å benytte offentlig kollektivtransport, og mange kan trenge praktisk hjelp for å få gjennomført aktiviteter. For 67% i undersøkelsen er transport av og til eller ofte et hinder fra å delta på aktivitet. Det er 79% som er avhengig av hjelp fra familie og venner, og det er 49% som opplever at de må si nei til aktivitet på grunn av manglende assistanse. Det er 58% som ikke får nok hjelp i hverdagen.

Dårlig økonomi har en forsterkende effekt på dårlig helse og på opplevd livskvalitet. I det praktiske, daglige så fører dårlig økonomi til at det å ha dårlig helse, eller funksjonstap oppleves sterkere. Dette fordi tilrettelegging medfører ekstra kostnader for den enkelte. Hvis man er avhengig av drosje for å komme seg til og fra aktiviteten, påløper en ekstra kostnad på flere hundre kroner. Et hyggelig besøk hos en venn, som i utgangspunktet er nærmest gratis, vil fort koste 2 -500kr i drosje hvis man ikke kan ta bussen, eller gå et stykke. Har man behov for assistanse dobler kostnaden seg til inngangsbillett på for eksempel kino. For personer som i utgangspunktet har en svært stram økonomi, blir dette en utgift de ikke kan ta seg råd til. 65% mener at dårlig økonomi begrenser deres muligheter. I dybdeintervjuene forteller samtlige at det er aktiviteter de må forsake på grunn av dårlig økonomi. Dette er ikke dyre «luksusaktiviteter», men normale hobbyer som å synge i kor, eller kunne gå ut å spise en gang i blant.

Det er derfor ikke unaturlig at økonomi rangerer høyt på listen over hva som kan bedre deres livskvalitet. Hele 72% mener at bedre økonomi ville ført til høyere livskvalitet. Det vil gi rom for å delta på aktiviteter, til tross for dårlig helse og nedsatt funksjon. For mange vil det også gi mulighet til å ivareta egen helse bedre, fordi vil ha økonomi til å prioritere helsefremmende aktiviteter.

Figur 19: Hva kunne gitt deg økt livskvalitet?

OPPLEVELSE AV Å VÆRE TRYGDET

«Jeg ble så lei meg. Jeg har gjort den jobben før og gjort den igjen og jeg klarte det ikke. Så det var det litt tungt å tenkte på ... noen ganger så må jeg si til meg selv: det er kroppen din som ikke fungerer, det er ikke det at du er dårlig og ubrukelig. Jeg må oppfordre meg selv til å ikke få negative tanker.»

Selv om bedre økonomi kunne bedret livskvaliteten til den enkelte, er det bare 29% som mener at lønnet arbeid kunne gitt dem bedre livskvalitet. Årsaken til at ikke flere mener at jobb kan gi dem bedre livskvalitet er nok at hverdagen i seg selv er så krevende, at de ikke har ork og overskudd til å klare lønnet arbeid. Sorgen over å ikke mestre det er stor.

83% av respondentene tror ikke at flere ville valgt å jobbe hvis uføretrygden var lavere. Informantene ser at det helt klart økonomisk ville vært lønnsomt for dem. Det er bare ikke et reelt alternativ. Det er ikke det at folk ikke ønsker å jobbe, det er andre forhold som gjør at det ikke er mulig. Praktiske og helsemessige utfordringer som følge av funksjonshemningen gjør at det ikke er mulig å være i lønnet arbeid.

«Egentlig ikke nei. Fordi: på grunn av at jeg ikke jobber, så har jeg gode dager. Men når jeg må møte opp der og der, så så mye, så blir jeg ganske dårlig. Ikke fordi det er press, men fordi jeg må reise, jeg må sitte der... kroppen sier stopp. Jeg må tilpasse meg etter min kropp.»

(Svar på spørsmålet: føler du at du kunne valgt å jobbe hvis du ville?)

Hos samtlige av informantene var det et sterkt ønske om å kunne jobbe, og å bidra til samfunnet. «Jeg håper å kunne jobbe etter hvert. Hvis jeg blir bedre» og «jeg har veldig lyst å jobbe, hjelpe på et eller annet vis» er to veldig beskrivende sitater. Samtlige informanter ønsket at de en dag i fremtiden skulle kunne klare å jobbe. At de ble friskere, eller at det dukket opp en arbeidsgiver som var villige til å satse på dem, og legge til rette for at de kunne få brukt resursene sine.

Å være trygdet er skambelagt. «De på skolen har jeg ikke sagt det til. Der prøver jeg å være bare meg» fortalte en informant som ikke ønsket at de andre skulle vite at hun var uføretrygdet. Det er 40% som sjelden eller aldri forteller andre at de er trygdet. 47% forteller det av og til. Bare 13% er helt åpne om at de mottar trygd. 84% opplevde at andre så ned på dem fordi de var trygdet, og 83% tror at andre tror de har valgt å trygde seg fordi det lønner seg.

«Noen ganger er jeg redd for å si at jeg er ung og ufør, for det er så mange fordommer og ingen som skjønner hva jeg har opplevd.»

Dette sier ikke noe om de reelle holdningene i samfunnet i forhold til uføretrygd. Det sier noe om hvor vanskelig det oppleves for den som mottar trygd, å være trygdet. Mediedebatten knyttet til trygd oppleves veldig nært og sårt. Selv om den enkelte opplever at det ikke er noe reelt alternativ til å være trygdet, så oppleves det vanskelig. Til tross for at det oppleves vanskelig å være trygdet, så er 93% glade for at de bor i Norge, og 92% mener at uførepensjon er en rettighet Norge har råd til.

Medias bilde av at det er lønnsomt å gå på trygd oppleves som en ekstra belastning for unge uføre.

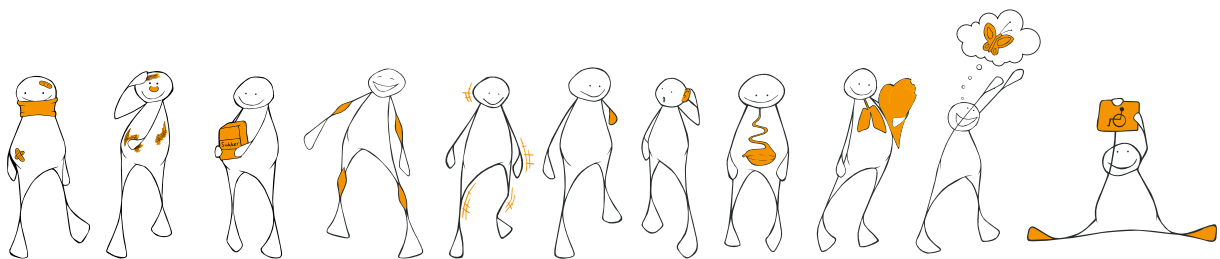
Et løft for unge uføre

ARBEIDSLINJA STÅR sterkt i det norske samfunnet. Det skal lønne seg å jobbe, og lønnet arbeid skal være førstevalget. Det er et mål i velferdssamfunnet at vi skal sikre gode levekår for de som ikke kan forsørge seg selv gjennom jobb. Vår undersøkelse viser at i praksis er trygdene så lave at de ikke er tilstrekkelig til normalt forbruk. Det er behov for et økonomisk løft for unge uføre.

Når man ikke kan jobbe, mister man ikke bare lønnsinntekt. For mange er arbeid også en inngangsport til deltakelse i samfunnet, til en rekke samfunngoder, til sosialt felleskap og muligheten til å få brukt seg selv og utvikle seg selv. Identiteten som arbeidstaker er viktig for manges verdighet.

Vår undersøkelse viser at unge som er uføre eller på arbeidsavklaringspenger er i en vanskelig økonomisk situasjon. Unge uføre lavere inntekt enn befolkningsgjennomsnittet. Samtidig har de høye ekstrautgifter på grunn av kronisk sykdom eller funksjonshemming. Dette gir et dårlig grunnlag for å etablere seg i boligmarkedet og å stifte familie. Det økonomiske gapet mellom uføre og befolkningen for øvrig øker med alderen.

Unge funksjonshemmede synes utviklingen er bekymringsverdig. Det er nødvendig med et løft for å sikre unge uføre en inntekt som gir mulighet for et normalt forbruk, og mulighet for likeverdig deltagelse i samfunnet.

Om Unge funksjonshemmede

Unge funksjonshemmede er et samarbeidsorgan for funksjonshemmedes ungdomsorganisasjoner i Norge. Organisasjonen ble stiftet i 1980 og har i dag 32 medlemsorganisasjoner. Til sammen har disse rundt 25 000 medlemmer.

Unge funksjonshemmedes formål er å sikre deltagelse og samfunnsmessig likestilling for ungdom med funksjonshemninger og kronisk sykdom.

KONTAKTINFORMASJON

post@ungefunksjonshemmede.no

Tlf: 815 56 425

Mariboegate 13, 0183 Oslo